Dakilong Asal

TOLENTINO

MAYNILA
1907

DAKILANG ASAL

TINULA

NI

Aurelio Tolentino

MAYNILA

1907

DAKILANG ASAL

TINULA NI

...Aurelio Tolentino...

MAYNILA

Imp. "Tagumpay" 15, Plaza Sta. Cruz

1907

TAGUBILIN

Ang aklat na itó ay aring tunay ng̃ tumulâ. Walâ sinu pa mang makapagpapalimbag ng̃ siya'y walang kapahintulutang lubos, sapagka't mahigpit na pag-uusigin sa harap ng̃ mg̃a kautusang umiiral.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

DAKILANG ASAL (1)

I

PAUNAWA

O kabinataang bagong sumisibol,
itong abang lagda sa iyo'y patunkol.
Pakatandaan mo itong mg̃a hatol
na dang̃al at buhay ng̃ lahat ng̃ dunong.

Ang pagpipitaga't pakikipagkapua
ay siyang sagisag ng̃ pagka-dakila:
kapág sa sinuman ito ay nawala,
iyan ay di dapat humarap sa madla.

Di sukat ang ganda, di sukat ang yaman,
di sukat ang dunong at lahat ng̃ inam;
kapag ang sagisag na aking tinuran
ay siyang nawala, ang lahat ay kulang.

Ang pagkamabaít, ang pagka-mahinhin,
ang pagka-matapat at anyong butihin
ay siyang palamuting sa tuina'y dadalhin,
ang iyong ugali upang magluningning.

Sapul pa ng̃ ikaw ay batang maliit
may tungkulin ka ng̃ lubhang mahihigpit,
gaya ng̃ huag bigyan ng̃ munting ligalig
ang kawawang inang sa iyo'y niniibig.

Ikaw ay lumaki at lumaki naman
ang iyong tunkuling akin ng̃ tinuran:
ng̃ una'y ang iyong mundo ay kandung̃an
ng̃ inang malugod, ng̃ayon ay ang bayan.

---

(1) Ang DAKILANG ASAL na ito ay akma sa lahat ng̃ marang̃al na ugali sa Sanglibutan.

II

KATUNGKULAN SA MG̃A MAGULANG, MAESTRO, KAPATID, KAMAGANAK AT SA LAHAT NG̃ KAPWA

Pipintuhuin mo't panuyuang kusa
ang iyong magulang na mapag-aruga,
sila'y pangalawa ni Poong Bathala
na dapat igalang sa balat ng̃ lupa.

¿May mahal pa kaya sa hiningang tang̃an?
Ang iyong hining̃a sa kanila'y utang.
Ang pinagpalaki sa iyo'y paghirang,
puyat, pawis, hirap at sampu ng̃ buhay.

Ang kahima't sila ay nang̃ahihimbing.
kapag naing̃it ka sila'y gumigising:
kinandong-kandong ka at inaliw-aliw
at pinalayawan ng̃ saganang lambing.

Sa gayong kalaking utang na tinangap
mo ng̃a sa kanila'y ¿anong ibabayad?
Alayan man sila ng̃ lahat ng̃ ling̃ap,
kulang at sa utang mo ng̃a'y di pa sukat.

Salamat na lamang at di maniningil,
ang puhunan nila'y di ibig bawiin;
sakali ma't sila ay alalahanin
ng̃ kahit bahagya'y, malaki ng̃ turing.

Pagkagising mo na ay agad ng̃ hagkan
ang pisng̃i ng̃ ina't ang sa amang kamay,
kasabay ng̃ bating malugod na-"¡Inay!"
sa ama'y gayon din, ang bati ay "¡Tatay!"

Kung matutulug na saka uulitin
ang halik at bating paalam ng̃ lambing;
ng̃uni't sa tui-tui na ito'y bago gawin,
ang kailang̃an nila muna'y siyasatin.

Kung sakaling ikaw ay mapang̃usapan,
sa ano mang bagay kaya'y parusahan,

ay ipagsayá mo't darating ang araw
na matutunayang iyo'y pagmamahal.

Ang mĝa inali, at ang mĝa mama,
at ang ina-ama,t ini-ina kaya,
at ang mĝa nuno, at ang matatanda
ay kailaĝang lubos na pintuhuin nĝa.

At ang mĝa iyong lahat na kapatid
ay pakamahalin nĝ boong pag-ibig;
sa mĝa alila ay huag magmasungit
pagka't sila'y kapua, dukha lamang tikis.

Sa lahat nĝ tao'y lubos magpitagan,
nĝ upanding ikaw naman ay igalang;
sakaling sa iyo sino ma'y magkulang,
kahabagan siya't pagdaka'y talikdan.

Ang maestro'y siyang panĝalawang ama,
ang maestra nama'y paĝalawang ina,
kaya dapat nĝaning pintuhuin sila
at mahaling lubos nĝ boong pagsinta.

Binalankas lamang, kung baga sa bahay,
ang iyong ugali nĝ iyong magulang;
nĝuni't ang maestro'y siyang nagbibigay
nĝ dakilang gangda't mĝa kasankapan.

Dahil sa kanila ay maihaharap
ang iyong ugali sa sino mang pantas,
sa pagka't sa dunong ay hindi nĝa salat,
sa lusok na asal nama'y hindi hubad.

At katunkulan mong lubos na mahigpit
sa iyong pag-aaral ang pagsusumakit;
ang lahat nĝ turo nila'y isa-isip,
sa labat nĝ hatol nila ay manalig.

Nanĝunĝuna sila't ang dala ay ilaw
sa landas nĝ iyong madilim na buhay;
tanang hakbang nila ay malapit sundan,
nĝ upanding ikaw ay huag maligaw.

III

SA PAGLILINIS NG̃ KATAWAN AT PAG-AYOS NG̃ BAHAY

Pagbabangon mo na'y agad maghilamos,
magpunas ng̃ kamay at saka magmumog,
maglinis ng̃ ng̃ipin, maghusay ng̃ buhok,
damit na pangbahay pagdaka'y isuot.

Pagkatapos nito ay agad ganapin
ang datihang iyong katunkulang gawin,
at maminsan minsa'y ang kuko'y putulin
at saka maligong magkubli sa tingin.

Ang babayi'y dapat ayusin ang bahay,
linisin ang sahig sampong kasankapan;
sa kani-kaniyang dako ay ilagay
ang lalong maliit na ari-arian.

Bahay na maayos ay parang salamin
ng̃ nágawing buhay sa pagka-mahinhin;
bahay na magulo'y nagsasabing tambing
ng̃ ugaling salat sa turong magaling.

Kailang̃ang harapi't siyasating lahat
ang sa pamamahay gawang nararapat,
at huag sayang̃in ang kahit sang oras,
magagawa ng̃ayo'y huag ipagpabukas.

Mg̃a kasankapang iyong magagamit,
kung saan kinuha ay isawling saglit;
huag pabayaang masira't mawaglit,
pinuhunan dian ay maraming pawis.

Ang itak, ang sandok, ang saro, ang, pingan,
ang walis, pamunas, lamesa't upuan,
tanang kasankapang kaliit liitan
may kanikaniyang dapat na kalagyan.

Makita mo'y kahit iisang karayom
na kakalat-kalat ó kaya natapon,
pulutin mo agad at ilagay doon
sa kung saan dapat, sa lalagyáng ukol.

Karayum ay mura't walang kasaysayan,
ñguni't hindi ito ang siyang kahulugan:
karayum na walá sa dapat kalagyan
ay nagbabalitang musmos ang may-bahay.

IV
SA PAGBIBIHIS

—

Ang damit na iyong dapat na isuot
ay huag ang masagwa't huag ang dukhang lubos:
ang tipon ñg ganda't inam na tibubos
na sa katamtamang sa kulay ay ayos.

Kailañgang sumunod sa ugaling moda,
ñguni't huag lumampas ñg di tawanan ka,
at huag kang magsuot ñg hindi mo kaya:
ang mahal ay pañgit sa dukhang talaga.

Paka-iñgatan mo ang iyong pananamit,
ñg huag madungisan at ñg di mapunit;
mainam ang luma, kung buo,t malinis,
kay sa bagong wasak ó may duming bahid.

Marikit ang murang hiyas kay sa mahal,
kung ang gumagamit ay dukha ñgang tunay;
ang dukhang magsuot ñg aring mariñgal
kahit man binili, parang hiram lamang.

Kahit na sa bahay ay dapat magsuot
ñg damit na puting talagang pangloob,
at huag mong gayahan ang asal na buktot
sa gawing *malinaw*... ¡Hubu't hubad halos!

Limutin ang cotso, at magbotitos ka,
ang paa mo't binti upang huag makita:
babaying may puri di dapat magtinda
ñg dapat itago sa alin mang mata.

Botitos ay mura, bukod sa mainam,
at talagang dapat sa mahinhing asal;
cotso't sapatilya ay napakamahal,
sa may hiyang paa talagang di bagay.

Di mo masasabing mahal na tibubos,
sapagka,t matibay kung gawang tagalog:

ang tatlo mang cotso'y masisirang sunod
bago makawasak ng̃ isang botitos.

At gayon-din naman ang medias ay mura,
ng̃uni at mahal ma'y dapat bumili ka:
iyan ng̃a ang tabing, sa mata ng̃ iba,
ng̃ binting ma'y dang̃al at ma'y puring paa.

Maging sa bahay ma't maging sa lansang̃an
ay huag mong limutin ang panyong alampay:
alampay ay siyang tabing na tangulan
ng̃ dibdib-mu't batok sa mata ng̃ bayan.

Kalsonsilyong puti na hahangang tuhod
ay dapat gamiting damit na pangloob,
ang puri mo'y upang di sumabog-sabog
sa mg̃a hagdana't lilipatang bakod.

Ang tapis ay huag mong limutin kailan man,
sa bihis tagalog sadyang kasangkapan:
ang baro at saya kahit mura lamang
ay áko ng̃ tapis, kung ma'y sadyang inam.

Huag kang maniwalang nagbuhat ang tapis
sa kakastilaang dito ay sumapit:
mg̃a nuno natin ng̃ *tapi'y* gumamit,
tapis ay nangaling sa *taping* binangit.

Paka-ing̃atan mo ang gawang magbihis,
ang samâ at buti'y dian masisilip;
diyan nahahayag ang tinagong bait,
diyan nababasa ang gawi at hilig.

V

SA PAKIKIPANAYAM

—

Sa lahat ng̃ mg̃a pakikipanayam
ang nagsásalita'y mabuting pakingan,
sapagka at lubhaug kapang̃it-pang̃itan
ang di pumapasing sa kasalitaan.

Ikaw ay papakli, kung dapat sumagot,
ng̃ magandang bigkás, salitang malambot:

ang banlang sabihin ay kuruing lubos,
baka may mapaltik sa mga kaumpok.

Huag magbulaan sa alin mang bagay,
palatuntunan mo'y ang katotohanan;
ngunit sa taya mo'y kung may tatamaan,
mabuti pa nganing huag ka ng magsaysay.

Huag mong sasabatin ang nagsasalita
paka-ilagan mo ang gawang manumpa,
at kung tatawa ka'y huag lakasang lubha
ang tawang malakas ay sa taong dusta.

Kung ma'y nagsasabi ng salitáng búhay,
batid mo man kahi't ay dapat pakingan,
at huag mong sabihing—"*Alam ku na iyan*"
ito ay malaking lubhang kapintasan.

Magpakailan pa man ay huag kang sumabat
ng wikang—"*Mali ka*"—"*Sabi mo'y di tapat*"
Sakali mang mali ang ating kausap,
kailangang sagutin ng lubhang banayad.

Ang pakli'y ganito—"*Naging iba lamang,
at hindi pu kayo ang siyang nagsaysay
ng gayon, ay diko paniniwalaan*"
sapagka't.... Saka ka naman mangatwiran.

Kung ang katalo mo ay ayaw duminig
sa sinasabi mong tunay na matwid,
at sumasagot pang bagkus nagagalit,
hayaan mo siya't, huag ka ng umimik.

Datapua,t sakaling ang makausap mo
ay sadyang mabait, talagang may tuto,
at sa iyo'y sabihing—"*Ipatawad ninyo
itong ipapakling abang palagay ko*".

Ito,y sagutin mo ng boong pitagan,
ng boong pag-giliw, gaya ng tuturan
*Ituluy pu ninyo't kikilanling utang
ang pag-akay ninyo sa aking kamalian*".

At magpakailan man ay huag mong sabihing
"*Ang sabi , o'y hindi ninyo napaglining*".

Kung di ang ganito—"*Malabu marahil*
ang sinalaysay ko: aking uulitin".

Kung saka-sakaling purihin ka naman,
ay huag mong sagutin ng̃ wikang mahalay,
na gaya ng̃ pakling—"*Iyan po'y tuya lamang,*
iyan po'y isang biro't kasinung̃aling̃an".

Ganito ang iyong mg̃a sasabihin
—"*Iyan po'y karang̃alang di sukat sa akin;*
ng̃unit dahil diya,y aking pipiliting
ang pagkamusmus o'y papaging-dapatin".

Ang bagay na lihim ay huag mong ihayag,
at sa kata-kata ikaw ay umilag,
at huag mong purihin ang iyong kausap,
at huag mong libakin ang di mo kaharap.

VI

SA MG̃A PAGDALAW AT MG̃A KAPISANAN

Piliin ang oras sa mg̃a pagdalaw,
at di ang sa gawing pagkaing agahan,
di ang sa tanghali, di ang sa hapunan,
di ang sa pagtulog at gawang kailang̃an.

Mg̃a karaniwang dalaw ay sa pistá,
sa araw ng̃ lingo kung walang gambala,
at ang oras namang pinaka-maganda
ay kung ang hapunan ay naidaos na.

Ang dalaw na mg̃a *bigay-loob* lamang—(2)
ay dapat humiksî, ang gayo,y kailag̃an,
at pagpilitan mo ang huag magpaliban
ng̃ lubhang maluat at iyong bayaran.

Sa alin mang pintô bago ka pumasok
ay huag magmadali't marahang tumugtog;
ang dinadalaw mo'y sakaling nanaog,
ikaw ay magsabi ng̃ ganitong ayos.

---

(2) Dalaw na *bigay-loob* ay ang unang pagdalaw sa isang nagaanyayang dalawin sa kaniyang pamamahay.

—"¿*Wala pu ba naman silang dinaramdam?*"
Pagsagot ng̃ wala—"*Salamat na lamang*"
—"*Utang na loob po'y ipagbigay alam*
sa kanila itong ninais kong dalaw".

—"*At tuloy kami po'y ipag-maka-anó*—[3]
sa kanilang dang̃al". Ng̃uni't kung sa iyo
sabihin ang gayon, ang isasagut mo'y
—"*Aking tutuparin ang utus pu ninyo*".

Sa gayo'y agad ng̃ ikaw ay magpaalam,
isa mong tarheta'y huag na di mag-iwan;
baliin ang isang sulok na alin man
—"*Utang na loob po, ito ay iiwan*". (4)

Sakaling marami ang mg̃a panauhin,
yukuan mo sila't pagdakay batiin—(5)
—"*Magandang gabi po*"—ang iyong sabihin,
saka ang may bahay ay lapitang tambing.

Pagdakay iabot ang kanan mong kamay,
at ang kamay niya'y upang mahawakan,
"¿*Anu po ang atin?*" *Ang inyong may bahay*
at mg̃a kasama ¿anu po ang lagay?"

—"*Mabuti po naman at walang may sakít,*
at ¿kayu pu naman?"—Ang sagot ay—*kahit*
sa alin mang oras ay handa pong tikis
na mapag-utusan sa kayang maliit."

Kung may kasama kang di kilalang tao
ng̃ iyong kausap, agad iharap mo,

---

(3) Ang salitang *ipagmaka-anó* ay siyang katuturan sa tagalog na dalisay ng̃ maling salitang "*cumusta*" na nangaling sa wikang kastilang "¿*Como está?*"

(4) Ang kahulugan ng̃ bali ng̃ tarheta sa alin mang apat na sulok ay dalaw.

(5) Hindi ang pagyukung pang̃it na anaki ay natatakot ó nahihiya, kung di yaong magandang kilos na bahagyang hutok ng̃ baiwang, kaunting pagbaba ng̃ ulo at masayang mukha.

—*"Sila po'y kaibigan: ikadadañgal ko*
ang sila'y iharap ñgayon po sa inyo."

At ang iniharap naman ay sasagot
—*"Bagong tagasuyong napahihinuhod*
at sumasa-inyong balang ipag-utos"
—*"Salamat po't kami ay gayon ding lubos"*—[6)

Kung may kaibigan ka sa mña dadatnan,
ang iyong kasama'y iharap din naman;
datapua't huag mong gagawin kailan man,
ang di mo kilala'y agad kakamayan.

Lalo at marami ay lubha ñgang pañgit
na sa bawa't isa ikaw ay lumapit;
yukuan mo lamang sila ñg marikit
saka mo batiin ñg boong pag-ibig.—

Ang kasankapan mo'y sakaling batiin,
ialay mo agad ñg wikang magiliw.
—*"Walang kasaysayan, palibhasa'y akin,*
ñgunit ang akin po'y lubos na inyo rin."

Ang iyong kausap kung hindi mo alila
ay ipáuna mo sa pagsasalita:
"Kayo po at ako"—at di mawiwika
ang—*"Ako po't kayo"*—pagka't hindi tama.

At kung marami ñga ay gayon din naman,
ikaw din ang siyang kahuli-hulihan.
Ganito:—*"Kayo po, si Mameng, si Ninay,*
si Pepe at a.o ang napagtanuñgan."

---

(6) Ang salitang "KAMI" ay nagagamit ñg kahit iisa't walang kasama, at siyang palaging kagamitan ñg mña maririkit managalog, gaya rin ñg salitang "SILA" na ginagamit at ipinapalit sa salitang "KAYO" Sa katunayan ñga ay marikit pakingan ang PAALAM NA PU KÁMI SA KANILA" kay sa "PAALAM NA PU AKO SA INYO". Marikit pakingan ang "*Magtuloy po* SILA *dine sa* AMIN "Kay sa "Magtuloy pu KAYO dini sa AKIN".

Ang mĝa pamagat ay huag mong sambitin,
lalo na kung pangit at masamang dingin,
na gáya nĝa nito:—*"Si Daniel na duling,*
si Titay na bunĝi, si Kulas na tikling"

Mĝa halintulad ay paka-ilagan
kung nakadudusta—*Aku po'y nawalan:*
halimbawa nĝayon kayo ang nagnakaw" ...
ang gayong salita'y kasama-samaan.

Sa mĝa palalo ay huag kang gumaya,
walang bukang bibig kung di ang kanila:
—*"Ako po'y ganito"*—*"Ako po ay iba"*
Ang gayon salita'y pangit na talaga.

Kung ang kausap mo ó sinu man kayâ
ay namaling hindi talagang sinadya,
pagtakpan mo't parang hindi nahalata
nĝ upanding siya ay huag mapahiya.

Pakikipagtalo ay iyong ilagan;
nĝuni at sakaling mahirap iwasan,
ay salaysayin mo ang iyong katwiran
nĝ sabing malambot at katotohanan.

Kung paupuin ka ay iyong piliin
ang huling upuan: nĝunit kung sakaling
ang lusok na dako sa iyo'y ihain,
ay huag kang magtuloy kung di ka pilitin.

Kung isang babayi ang siyang dadatal
lahat nĝ dadatna'y dapat magtindigan;
sagutin ang bating kaniyang binitiwan,
lusok na upuan sa kanya'y ialay.

Nĝunit kung lalaki ang siyang darating,
ay lalaki lamang ang tatayong tambing;
ang mĝa babayi'y nanĝaka-upu ring
sasagot sa bati nĝ wikang magiliw.

Dapat na maunang mag-alay nĝ kamay
ang nakatataas sa pagkakamayan;
sa mĝa batian ay gayon din naman,
'di sukat mauna ang natataasan.

Kaya ang babayi'y siyang nararapat
mag-alay ng̃ kamay sa makakau-sap
sapagka't saan mang mg̃a pagharap,
ang babayi'y siya ang nakatataas.

Gayon man ay dito'y nakagawian na
ang mg̃a lalaki'y siyang nang̃ung̃una.
Babayi't lalaki kung kakamayan ka,
kamay mo'y madaling ibigay pagdaka.

Ing̃atan mong ikaw ay huag magdaan
sa gitna ng̃ kahit alin mang hárapan;
ng̃uni at sakaling lubos na kailang̃an,
hing̃in ang kanilang kapahintulutan.

At huág kang humukut na gaya ng̃ iba
na ang kanang kamay ay iniu-una:
tuid ang katawan "*¿Maari pu bagang
ako ay magdaan?*—"*Magtuluy pu sila.*"

At sakaling ikaw nama'y may gagawing
sandali sa labas, ay iyong sabihin
ng̃ boong pitagan—"*Ipagpaumanhin
pu nila't sandaling sila'y lilisanin*"

Sa pagpapa-alam ay iyong magagamit
ang mg̃a sinabing pag-upo't pagtindig;
at kung ikaw naman ang siyang aalis,
sila ay yukuan ng̃ anyong marikit.

—"*Kami pu,y paalam sa kanilang lahat,
mag-utus pu sila sa lahat ng̃ oras*"
—"*Magandang gabí po*" Kamayan mo agad
ang mg̃a may bahay, gayari ang saad.

-"*Ang amin pung dampa ay inyo ring tunay*·(7)
*na sa gayong daan at gayon ang bilang.
Hinihintay naming kami'y parang̃alang
palagi ng̃ inyong malugod na dalaw.*

---

(7) Kung hindi pa nalalaman ng̃ pinagpapa-a-laman ang pang̃alan ng̃ nagpapa-alam, ay kailang̃au sabihin.

Sagot ng̃ may bahay naman ay ganito:
—*"Inyo na pung alam itong bahay ninyo.
Ninanais naming kayo,y pumarito,
upang sa tui-tui na,y masuyuan kayo".,*

Nasabing may bahay kung sadyang may nais
makipagkilala sa iyo ng̃ mahigpit,
katunkulan niyang dalawin kang tikis
sa loob ng̃ tatlong araw di lalabis.

At sakaling siya sa iyo'y dadalaw,
ikaw sa kaniya ay magkakautang;
tadhana'y sa loob ng̃ wawalong araw
siya'y dalawin mo't itoy karampatan.

Kung uubuhin ka ó babahin kayâ,
gayon sa pagdahak saka sa paglura,
ay dapat luming̃on sa dakong kabila,
ang iyong kailang̃an upanding magawa.

Kublihan pagdaka ng̃ panyo ang bibig,
upanding ang dumi ay huag tumilansik:
ang mukha mot labi'y pahirang malinis,
at kailan may huag kan lumura sa sahig.

Sa lahat ng̃ pulong ay lubos na bawal
ang pagsasalita ng̃ mg̃a mahalay,
gayon din ang bulok na kadumal dumal
ay huag mong sabihin at paka-ing̃atan.

At huag kang mag-higab, at huag mag-antók
at huag kang mag-nnat, at huag mag-kamót,
at huag kang mainip at luming̃os-ling̃os,
ito'y lubhang pang̃it at lisya sa ayos.

Ang anu mang tang̃an ng̃ iyong kaharap,
na gaya ng̃ paypay, sakaling malaglag,
pulutin pagdaka't isauli mo agad,
iabot ang tatangnan, sa dulo ang hawak.

Ang alin mang pintong iyong dadaanan,
kung datnan mong bukás, bukás mo ring iwan,
at kung nakasima, isima mo naman,
ito'y siyang turo ng̃ dakilang asal.

Ang kahit sinu man sa mğa kalikom
sa alin mang pinto, ay makasalubong,
dagli mong yukuan at saka umurong,
at iyong sabihing—"*Sila po'y magtuloy*"

Ñgunit kung sakaling umurong din siya
at pipilitin kang ikaw ang mauna,
kung hindi rin lamang natataasan ka,
pasalamatan mo at magtuloy ka na.

Ang kahit man sino ang sa iyo'y dumalaw
ay iyong ihatid hangang sa hagdanan:
sákaling madilim ay iyóng tanglawan
hangang na sa loob siya nğ bakuran.

Ang iyong kaibiga'y kung magkakasakit,
ay manaka-nakang dala in mong saglit;
at kung datnan siya nğ mğa ligalig,
gayon di'y dalawin, aliwin sa hapis,

Sa araw nğ binyag ó kapanğanakan
nğ iyong matalik na mğa kaibigan,
sila'y batian mo nğ masayang liham,
mahiksi ang sukat, nğuni at malaman.

At gayon din naman sa pag-aasawa,
ó sa panğanğanak na lubhang ginhawa,
at sa lahat na nğang dapat ipag-sayá,
sila ay padalhan nğ liham pagdaka.—(8)

Kung patutunğo ka sa alin mang bayan,
lalo't sa malayo'y lubos na kailanğan,
bago ka umalis muna'y magpa-alam
sa kaibigan mo't iyong katunkulan.

---

(8) (LIHAM SA MĞA NAG-AASAWA).

Mğa G. G. Miguel Bantog at
Esther Dalisay.

Mğa piling kaibigan.

Tangapin pu nila ang masigabong tua na ambag niaring loob sa ikaliligaya hangang buhay nang kanilang malugod na pagiisang puso.

Nguni at kung ikaw naman ay dumating,
katungkulan nilang ikaw ay dalawin,
sapágka't kailangang kanilang sabihing
sila'y nagsasaya't umuwi kang magaling.

VII

SA MGA PIGING

Kung mapithaya ka sa alin mang piging,
huag kang magpauna sa ibang panauhin;
ngunit huag ka namang mahuling dumating:
isipin mong ikaw ay doon hihintin.

Ninanais ku po ng taimtim sa calooban na abuluyan silá ng langit ng saganang biaya.

Na sa panunuyo.

Felıza Ilawdagat

Octubre 15—1906.

(LIHAM SA MGA LUMULUSOK)

G. Jacob Pinkian.

Piling katoto:

Hinahatdan kita ng masayáng paonlak dahil sa paglusok mo sa iyong pinapasukan.

Ninanais kong ikaw ay dumakila sa íkadadangal nitong atíng lupang tinubuan.

Sumasa-iyo.

Abdon Sinagaraw

Octubre 15—1906.

(LIHAM SA NAMAMATAYAN)

G. Concepción Panghalina

Mahal na Ginoo:

Uma-anib pu ako ng tunay na pagdamay sa kahapisang inilagak sa inyo ng kamatayang sumamsam ng mahalagang buhay ng inyong nasirang kapatid.

¡Suma-langit nawa siya!

Mag-utos pu sila,

Alberto Maningas.

Octubre 15—1906.

Sa mesang pagkain kung tumatawag ng̃a,
hayaang mauna ang mg̃a dakilâ;
at gayon din naman huag kang magkusang
maunang tumikim sa alin mang handâ.

Huag kang magmadali't ang subo'y huag lakhan
ang ulam ay huag mong amuyan ó hipan;
ang mg̃a kubiertos ay paka-ing̃atan,
upang huag kumatog na lubha sa pingan.

Huag mong titigan ang alin mang hain,
at gayon din naman kasalong panauhin,
pakaing̃atan mo't huag sasambitin
ang bagay na baka nakaririmarim.

Ang iyong mg̃a siko ay huag mong isampa
magpakailan pa man sa kakanang mesa,
kahit anong ulam ay huag humingi ka,
huag namáng pintasan ang kahit alin pa.

(Liham sa kapang̃anacan)

Ninay na giliw:

Binabati kita ng̃ boong tua dahil sa araw ng̃ iyong kapang̃anakan. Umaanib ako sa iyong malugod na kasayahan at ninanais ko ng̃ taos sa puso na lumawig nawa ang iyong buhay sa gitna ng̃ lalong maligayang kapalaran:

Tangapin mo ang aking masintahing halik.

Ang iyong

Iday.

Octubre 15-1906.

G. Cesar Pang̃ilinan.

Mahal na Ginoo:

Ikinadadang̃al ku po ang aking pag-anib sa inyong malugod na kasayahan, dahil sa malubay na pagsupling ng̃ inyong giliw na asawa.

Ninanais kong ang bagong supling ay lumago, mamulaklak at magbung̃a sa ikagiginhawa ng̃ bayan.

Na sa pagpipitagan,

Leonardo Tagabundok.

Octubre 15—1906.

Kung di mu man ibig ang dulot na hain,
kahit kakaunti ay kumuha ka rin;
magpakailan pa man ay huag mong sabihing
=*"Ang ganyan pong ulam di ko kinakain."*

Ang pagsasalita, kung punô ang bibig,
ay bawal na lubos sa dakilang bait,
at gayon din naman ang sadyang pag-gamit
ng̃ dalawang pang̃a sa pagkai'y pang̃it.

Huag mong paapawin ang baso ó copa
ng̃ tubig ó alak at kahit anu pa;
bagu ka uminom pahiran mu muna
ang iyong mg̃a labi ng̃ laang servilyeta.

Kung maka-inom na ay gayon din naman
ang mg̃a labi mo,y pahirang agapan;
at huag kang umihip wari alinsang̃an,
ang gayo,y bawal ng̃a sa dakilang asal.

At kung alayan ka ng̃ iyong kasalo
ng̃ alak ó kaya maging kahit anó,
sa di mu man kanin ay tatang̃apin mo
at pasalamatan ang alay sa iyo.

At kung may dadatal na ibang panauhin,
lalot kakilala'y anyayahang tambing.
Huwag kang sumubo at siya,y iyong hinting
makapasok muna at kayo,y lisanin.

VIII

SA MG̃A LARO

Kung kayo'y magtipon upanding mag-aliw,
ikaw ay magsayá, ng̃unit magmahinhin.
Pinaka matanda ay papamiliin
ng̃ larong mainam na inyong gagawin.

Sa alin mang laro ay huag kang magdáya
at huag ka rin namang mag-ing̃ay na lubha.
Kung may alang̃anin dapat pahatul ng̃a
sa hindi kalarung mg̃a matatanda

At kung may dumating na iyong kaibigan,
ó sinu man kaya, lalu at marangal,
ang ukol sa iyo sa kaniya'y ialay
—"*¿Ibig pu ba ninyong makipag-aliwan?*"

Sakali at ikaw ay siyang manalo,
sino man ang kulang ay huag siñgilin mo,
at huag mong sabihing—"*Magbayad po kayo*"
Pahiwatig lamang—"*¿Ang kulang ay sino?*".

Isang nananalo'y di dapat umalis,
kung di may malaking dahilang mahigpit;
ñguni at ang talo ay makatitindig
at huag magpakita ñg kaunting galit.

Kung nananalo ka ay huag kang magdiwang
kung natatalo ka'y huag magñgitñgit naman,
sa laro'y madalas mahalatang tunay
ang walang magaling na pinag-aralan.

IX

SA LANSAÑGAN AT SA LAHAT NG DAKONG UKOL SA MADLA

Babayi'y di sukat lumakad sa daan
ñg walang kasama at pangit na tignan;
ñgunit sa lalaki'y hindi kailangang
mapag-isa kahit saan mang galaan.

Sa alin mang dako na ukol sa madla
ikaw ay magbihis ñg hindi masagwa;
ñguni at huag naman ang napaka-dukha,
ó kaya marumi, kung dili may sira.

At kung babayi ka, huag mong pakapalan
mukha mo ñg pulbos, pagka't di mainam:
manipis na pahid marikit na tignan,
ang kinang ñg balat huag na di maparam.

¿May iinam kaya sa kulay ñg balat
nating kayumangi't makinis, maligat?
Pintor at poeta'y iyan ang pañgarap
sapagka't nandiyan ang buhay ñg dilag.

Paka-ilagan mo ang satsat at daldal,
gayon din ay huag kang magdunung-dunuñgan;

nğuni at huag namang parang piping tunay
pagka't ito'y tanda nğ pagka-walang muang.

Kung may kasama kang dapat na dangalin,
ikaw ay lumagay sa kaliwang piling,
at kung sa banketa'y gumilid kang tambing
sa dako nğ bakod siya'y padaanin.

Kung masalubungan ang isang babayi
sa mğa banketa na aking sinabi
ay dapat gumilid ang isang lalaki
ó bumabang saglit, ang gayon ay puri.

Maging kahit sino ang iyong masundan,
kung ibig mong siya'y iyong malampasan,
ikaw ay bumaba ó gumilid lamang,
sa dako nğ bakod ay huag kang magdaan.

Kung ang kasama mo ay may maka usap
na wari ay lihim, lumayo kang agad,
upang huag sabihing nakikitalastas
ka nğa sa usapang di dapat mahayag.

Kung kayo ay tatlo sa mğa galaan
ay igitna ninyo ang itinatanhal,
nğuni at kung kayo'y magka isang dangal,
magka-kulay damit sa tabi ay bagay.

At gayon din naman ang magkasintaas,
sa dalawang tabi sila nararapat,
ang isang mababa ó kaya matankad
ay siyang igitna, ang gayon ay sukat.

Kailangan ngang lubos na iyong isabay
sa mğa kasama ang iyong paghakbang
kung kayo'y titigil, ang iyong katawan
at ulo,y itayô nğ anyong mainam.

Kung sa mğa pintô ikaw ay papasok,
hakbangan ó landas na sadyang makipot,
kung may kasama kang dapat na ilusok,
paunahin siya't ikaw ay sumunod.

Sa mğa karuage at mğa kalesa
kung kayo'y sasakay ay huag kang mauna;

sa piling na kanan paupuin siya,
sa dakong kaliwa doon lumagay ka.

Nĝuni at kung kiles aug inyong sasakyan
lalut apat kayo'y hulí ka rin naman;
sila'y paupuin sa dakong unahan,
sa tabi nĝ pinto doon ka lumagay.

Paghintu na ninyo at kayo'y bâbabâ,
ikaw ay maunang umibis na kusà.
kung siya'y babayi ó kaya matandâ,
agad mong abutin alalayang lubha.

Babayin tumindig sa kaniyang upuan
at anyong aalis, may paroroonan,
ang iyong pagsuyo pagdaka,y ialay:
"Ikadadanĝal kong kayo po'y samahan"

Ito'y kagawian sa asal dakilà,
maging sa dulaan, maging sa pag-galà,
maging sa pagkain kung uupu na ngâ,
sumaliw sa piano ó tumugtug kaya

Pagka't sa babayi'y pagdusta nĝang tunay
nĝ isang lalaki kung hindi samahan;
kaya,t ang babayi'y nararapat namang
lalaki'y huag hiyain at pasalamatan.

At kung hindi gayo'y mapipintasan ka,
mangmang na babayi, walang munting sigla.
para kang babayin bundok na talaga,
sa ugaling bayan ay di pa bihasa.

Huag mong gagayahan ang mĝa pintasin
ang balang makita'y agad susukatin:
gumagawa nito'y iyong mĝa haling
na hindi nag-aral nĝ pagka-mahinhin.

Kung paparoon ka sa mĝa sayawan,
sa mĝa teatro't mĝa kapisanan,
pakatandaan mong iyong katunkulan
ang lalong mabining pagkamatimtiman.

Sa alin mang bagay na sadyang di pangit
ay huag mong hiyain ang sino man kahit

magbigay loob ka, sa di mo man ibig,
upang purihin ka ng̃ mg̃a mabait.

Alin mang Religion ay huag mong tawanan,
mg̃a dasal nila ay pagpitaganan.
Ang mg̃a ugali sa alin mang bayan
gayon din ay dapat na iyong igalang.

Ang sa protestanteng ginagawang kulto,
at ang kay Mahoma, at ang kay Confucio,
at ang sa Iglesia Filipinang bago
ay iyong igalang, sampu ng̃ Romano.

Ang ugaling moro, ang ugaling insik,
ang sa amerikano, ang sa mg̃a ingles,
kastila,t aleman, ang sa taga bukid
at kahit alin pa,y igalang mong tikis.

Ang iyong Religion ay kahit alin man
at ang iyong ugali,y dalisaying tunay:
hayaan ang iba,t huag ipagputakang
lahat ay masama,t ang iyo'y mainam.

X

SARISARING BAGAY NA DAPAT SUNDIN

Sa harap ng̃ iba ay huag kang magbihis,
magputol ng̃ kuko, maghilod, mag-ahit,
huag kang magpabahin, magpunas, magwalis
at ang magpaputok ng̃ daliri,y pang̃it.

Bawal na totoo sa dakilang asal
sa harap ng̃ iba'y makipagbulung̃an;
ng̃uni at lalu pang kasama-samaan
ang nakikibasa sa bukás na liham.

At gayon din naman ay masamang lubos
ang sa sumusulat kusang panonood;
ang sa nag-uusap naman ay manubok
ay pang̃it na lubha at asal na buktot.

Sa harap ng̃ iba ay huag kang bumahin
ng̃ napakalakas, sapagka't pang̃it din.
Ang labi mut kukó ay huag mong kagatin,
ang mg̃a paa mo'y huag pakinigin,

Huag mong gagayahan ang asal mabaha
ng̃ sa bawa't bigkas, isang panunumpa
ang mg̃a mahalay salitang salaula
na gaya ng̃—¡*Kulog!*.... ay kahiya—hiya.

Magmatimtiman ka sa mg̃a harapan,
ang masayang mukha'y lubos na kailang̃an:
ikaw ay ng̃umiti ng̃ maminsan-minsan
at kung matawa ka ay huag mong lakasan.

Kung nakatayu ka't may kakaharipin,
ay huag kang sumandal sa pinto ó dingding;
ang mg̃a kamay mo'y huag may butingting̃in,
ang dalawang paa'y itayong butihin.

Kung naka-upu ka'y ang iyong mg̃a hita
ay huag pagpatung̃in sapagka't pangit ng̃a,
at huag mu rin namang páunating lubha
ang iyong mg̃a paa sa may dakong gitna.

Sa usapang di mo lubos nalilining,
ay huag kang sumisid ng̃ lubhang malalim:
ikaw ay pumakli, kung bagat may dahil;
ang bawat bigkás mo'y timbang̃ing magaling.

Ang kahima,t sino,y huag mong pagmamasdang
parang sinisiyasat: ang gayon ay bawal;
ng̃uni,t titingnan mong sandali kung minsan,
ng di parang iyong pinagmamalakhan.

Pintasan ang mg̃a birong matutulis,
ng̃uni at kailang̃an ang huag kang magalit:
kung di magsitigil, ay huag kang duming̃ig,
humanap ng̃ ibang iyong makaniig.

Ang ganda ng̃ iba,y huag mong kaingitan,
at gayon din naman ang sa ibang yaman;
subali kung siya kay sa iyo,y mainam,
ay ipagtapat mong mainam siyang tunay.

KATAPUSAN

**MABUTI ANG BATANG MAY DAKILANG ASAL
KAY SA MATATANDANG WALANG NAMUMUANG̃AN
DAKILA ANG DUKHANG MAY UGALING MAHAL
KAY SA WALANG TUTONG MG̃A MAYAYAMAN.**

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05228 7227

